

FILIP POTREBICA

Požega

POŽEŠKA EKSTENZA 1920.-1990.

POPULAR SECONDARY SCHOOL EKSTENZA IN POŽEGA 1920 - 1990

Popular high school (*ekstenza*) in Požega was organised within the grammar school in June of 1920. It was of eleven such institutions in Croatia in the school year 1920/21. It was managed by a special board, chaired by prof. Franjo Bauer. regarding its organisation and realisation of curriculum, the core of Požega's *ekstenza* formed professors of the grammar school in Požega

O djelovanju srednjoškolske ekstenze u Požegi i Požeškoj kotlini nisu nam poznati izvori, premda je gotovo u potpunosti sačuvano arhivsko gradivo Požeške gimnazije.¹ Postoje samo bilješke u zapisnicima sa sjednica stručnih vijeća od 1921. do 1924. godine o prispijeću dokumenata za koje se kaže da su proslijeđeni Odboru srednjoškolske ekstenze.² Znatno više podataka nalazimo u "Požeškim novinama" koje su najavljujvale javna pučka predavanja i ponekad donosile prikaz najinteresantnijih predavanja te cjelovite tekstove održanih predavanja.³ O srednjoškolskoj ekstenzi pisali su kraće članke Franjo Bauer⁴, Mihovil Pintar⁵ i Filip Potrebica⁶. O osnivanju i djelovanju Narodnog sveučilišta u Požegi od 1962. do 1990. pisali su Nikola Cvjetković⁷, Antun Petković⁸ i Filip Potrebica⁹.

Uvod

Organiziranju pučkoprosvjernog rada u Požeštini mnogo su pridonijeli franjevci i isusovci i njihove škole u Velikoj i Požegi. Stoga prve početke pučkog prosvjećivanja u Požeštini susrećemo u 17. i 18. stoljeću. Posebice u tome imaju značajnu ulogu požeški isusovci koji se ističu u opismenjivanju seljaka, služeći se katekizmima koje je već 1696. i 1697. tiskao u Trnovi ostrogonski biskup Kolonić. Isusovci su sustavnim radom u gimnaziji i u narodu, sve do ukinuća reda, postigli mnogo u poučavanju seljaka u čitanju i pisanju, posebice seoske mladeži. Već 1735. Antun Kanižlić dijeli mladeži, koja pohada vjeronauk, primjerke priručnika koji su sadržavali tiskane početke ilirskog/hrvatskog jezika. Zalazili su u narod, organizirali tečajeve i dijelili seljacima alfabete a

priručnici za čitanje nalazili su se uvijek uz molitvenike, propovijedi i druga nabožna djela. U tome radu istakao se isusovac Josip Milunović koji djeluje u isusovačkom kolegiju u Požegi.¹⁰ Milunovićev molitvenik posebno je važan zbog predgovora u kome dokazuje korisnost čitanja u tri točke.¹¹ Josip Milunović sustavnim propovijedanjem u požeškom kolegiju, marljivim radom u školi/gimnaziji i odgovornim radom u narodu nastojao što veći broj žitelja poučiti u čitanju i pisanju. Milunović obilazi sela, posebice na večer, kada su se seljaci vrate iz polja, i nudi im pouku. Mnogi su ga odbijali zbog umora i pomanjkanja interesa, ali nije lako odustajao od svojih nakana. Tako je mlade koji su bili na paši sa stokom pratio dogovorivši se ranije kamo će sa stokom ići. Sjedio bih s njima i poučavao bi ih u pisanju i čitanju. Dok bi oni vježbali on ih je mnogo puta zamjenjivao u čuvanju stoke. O podnevu kada je stoka bila na plandovanju, što je i za pastire bio odmor, Milunović je bio među njima. To je činio i poslije podne i na večer sve do duboko u noć. Kada nije mogao sve savladati uzimao je i pomoćnike. U početku je to bio jedan o njegovih rođaka, a potom je odabirao bistrije momke da poučavaju ostale dječake i djevojčice, mladiće i djevojke. Najprije je momke dobro poučio, a oni bi nastavljali njegov rad. To su činili ovim redom: najprije su poučavali vjerske istine, potom gospinu kronicu i bogoslovne krijeposti te napokon čitanje i pisanje. Milunović je osnivao i škole u koje je namještao učitelja. Takve škole spominju se u Kutjevu i Požeškim Sesvetama i nekim drugim selima kutjevačkog vlastelinstva. Potom je proširio svoj rad i na ostala sela Požeške kotline. U tom radu Milunovića slijede i neki svjetovni svećenici, župnik Cvetas koji je u Stražemanu boravio trinaest godina. Milunovića i njegove pomoćnike sve su učestalije oko 1758. posjećivale skupine žitelja Požeštine s molbom da ih nauče čitati i pisati. Osobito bi se to događalo blagdanom i nedjeljom poslije mise kada je raspravljao o pismenosti. Nakon šest godina upornog rada nije bilo sela u požeškom kraju gdje ne bi mnogi znali čitati i pisati, a stečene su i navike samoobrazovanja iz knjige. Milunovićevi učenici su uglavnom bili iz redova seoske mladeži, ali je bio i odraslih i iz drugih slojeva. Prema roditeljima je bio kritičan te u predgovoru piše: "Nećete da dica knjigu uče, a morete ji pušćati i obdan i obnoć da se skitaju i vratolome od igre do igre, od kuće do kuće. Nećete da dica knjigu uče, a morate ji pušćati na nikakve vražije prelo, vražije jastučce..."¹² Milunovićevo djelo za suzbijanje nepismenosti nastavili su nakon njegove smrti Antun Kanižlić, Juraj Habelić i mnogi drugi.¹³

Osnivanje i djelovanje srednjoškolske ekstenze 1920.-1924.

Potreba za organiziranim narodnim prosvjećivanjem u koje bi se aktivno uključile pučke, srednje i više škole i njihovi učitelji/profesori iskazana je 1919. godine. Tada se u okviru Povjereništva za prosvjetu i vjeru u Zagrebu osniva Odsjek za narodno prosvjećivanje. Zamisao Odsjeka je da se školski prostor i raspoloživi izvori znanja/nastavnih sredstava te stručnost učitelja i profesora usmjeri na izvannastavno prosvjećivanje, tj. na prosvjećivanje širih društvenih slojeva koji nisu obuhvaćeni školom. Time se nastoji proširiti djelatnost škole na sredinu u kojoj djeluje u izvannastavnom vremenu. S istom se nakanom planiraju i priskrbljuju sredstva u državnom proračunu.

Povjereništvo za prosvjetu i vjeru u Zagrebu 19. svibnja 1920. uputilo je okružnicu u kojoj iskazuje potrebu da se organizira srednjoškolska ekstenza tamo gdje je to moguće i gdje se iskaže dobra volja učitelja/profesora.¹⁴ Već u lipnju 1920. osnovana je srednjoškolska ekstenza u požeškoj Gimnaziji. Izabran je odbor ekstenze čiji je pred-

sjednik profesor Franjo Bauer, pokretač ove aktivnosti.¹⁵ Gimnazijska ekstenza nije odmah započela s radom zbog nastupajućeg ljetnog raspusta i završetka nastavne godine. S radom će otpočeti u školskoj godini 1920/21.

Požeška je gimnazija afirmirana srednja škola i spada u red najstarijih gimnazija u Hrvatskoj (osnovana od isusovaca 1699. godine) s nizom izvrsnih i istaknutih profesora koje je predvodio tadašnji ravnatelj škole profesor Makso Kuntarić, pisac i prevodilac s češkog i slovačkog jezika.¹⁶ Ugled škole bio je znan i izvan slavonskih prostora. Uspješnom aktivnošću, do tada, više od dva stoljeća u odgoju i obrazovanju osigurala si je visoko mjesto u hrvatskom školstvu. Stoga njezina brza reakcija glede osnivanja srednjoškolske ekstenze sasvim je razumljiva i očekivana. Požeška srednjoškolska ekstenza već se u školskoj godini 1920/1921. svrstala u red prvih jedanaest srednjoškolskih ekstenza u Hrvatskoj. Gimnazijski profesori predstavljali su njezinu jezgru glede organizacije i provedbe programa. Prema programu, ekstenza je usmjeravala svoju aktivnost na pučkoprosvjetni rad javnim pučkim predavanjima, pokretnim knjižnicama (tzv. knjižnicama selicama) i analfabetskim tečajevima u gradu Požegi i selima Požeške kotline.

Javna pučka predavanja

Srednjoškolska ekstenza započela je svoj rad prvim predavanjem "O sadnji i uzgoju vinove loze" koje je održao Stjepan Kojdl,¹⁷ učitelj vinogradarstva i voćarstva na Nižoj (trogodišnjoj) poljoprivrednoj školi (Ratarnica), 3. listopada 1920. u selu Orljavcu. Istoga dana u Orljavcu je Vjekoslav Galić, gimnazijski učitelj održao drugo predavanje "O munjini".¹⁸ Nakon stanke od četiri mjeseca zaredala su nova predavanja od veljače do svibnja 1921. godine u naseljima: Brestovac, Velika, Soboština, Jakšić, Gradište i Stražeman. Predavači su bili liječnik Mihovil Barac "O zaraznim bolestima", Stjepan Kojdl "O sadnji i uzgoju vinograda" i "O sadnji i kultiviranju šljiva i jabuka", kraljevski županijski gospodarski izvršitelj Adalbert Leskovar "O marvogojstvu i bilinarstvu", gimnazijski učitelji/profesori Branko Polić "O postanku i uporabi ugljena" i Nikola Žic "O topografiji i prometnim prilikama u Jugoslaviji", Ferdo Kovačević i Nikola Čurčić "O narodnoj pjesmi", gradski nadmonter Josip Vrbić "O elektrotehnici" i kraljevski kotarski veterinar Kamilo Kamilo Goranić "O zaraznim bolestima stoke".¹⁹ Iz naslova navedenih predavanja jasno se razabira dvojako usmjerenje narodnog prosvjeđivanja javnim pučkim predavanjima: prvo, usmjerenje prema dominantnom gospodarskom stručnom uzdizanju i drugo, prema općeobrazovnim temama te zdravstvenom prosvjeđivanju. Uvijek su odabirani vrsni stručnjaci koji su na pristupačan način mogli prenijeti pouku i odgovoriti na znatiželju slušača. Ovoga se načela ekstenza držala i u svom narednom radu, posebice kad se radilo o temama iz gospodarske i zdravstvene problematike.²⁰ Srednjoškolska ekstenza potkraj 1921. zadovoljna je rezultatima rada koje namjerava intenzivirati u narednoj godini. Stoga je zatražila veću novčanu pomoć za analfabetske tečajeve, održavanje pučkih predavanja i osnivanje narodnih pokretnih knjižnica. Dobivena sredstva su uporabljena za naknade predavačima za njihov rad, za popunjavanje pokretnih knjižnica, pokrivanje ostalih potreba narodnog prosvjeđivanja te za nagrade polaznicima analfabetskih tečajeva. Kako je ekstenza djelovala pod okriljem požeške Gimnazije to je uz njezinu pomoć organizirala svoje aktivnosti za koje se brinuo posebno izabrani odbor.²¹

Tijekom jeseni 1921. i proljeća 1922. godine u organizaciji srednjoškolske ekstenze održano je 25 predavanja. Među predavačima su isticali gimnazijski učitelji i profesori Franjo Bauer, Mirko Seljan²², Ferdo Kovačević, Stjepan Figurić, a od ostalih županijski školski nadzornik Julije Kempf²³, Stjepan Kojdl te liječnici Mihovil Barac i Milan Thaller.²⁴

Tijekom godine 1921. održana su po dva predavanja u Slobošini, Gradištu, Velikoj, Stražemanu i Mihaljevcima, po četiri u Brestovcu i Orljavcu i devet u Jakšiću.²⁵ Bilo je uobičajeno da u jednom danu dvojica predavača održe predavanje u istom selu.²⁶

Srednjoškolska ekstenza pojačala je svoju aktivnost u 1922. godini te su održana 32 predavanja, pet više nego 1921. godine. Broj slušača se više nego udvostručio od 754 na 2006. Svakako treba naglasiti da je samo u gradu Požegi održano 14 predavanja s ukupno 1450 slušača što je u prosjeku 103 slušača po predavanju, dok je na ostalih 18 predavanja koja su održana u selima Požeške kotline bilo nazočno samo 556 slušača, u prosjeku 30 slušača po predavanju.²⁷ Predavanja po sadržaju podjednako zastupaju pitanja iz gospodarstva, kulture i prosvjete te zdravstvene zaštite. Kako su u selima držana predavanja u paru gotovo uvijek je jedno bilo iz gospodarstva a drugo iz opće kulture ili zdravstva.

Intenzitet rada srednjoškolske ekstenze i u 1923. godini jača. Održano je od 14. siječnja do 1. srpnja devetnaest predavanja od kojih dvanaest u Požegi sa 1485 slušača.²⁸ Uspješan rad srednjoškolske ekstenze ostvaren je kroz tri školske godine 1920/21., 1921/22. i 1922/23. i tako je planiran od njezina odbora i održano je ukupno 80 predavanja u Požegi i selima Požeške kotline.²⁹ Iz navedenih podataka je vidljivo da se broj predavanja u navedenim školskim godinama neprestano povećavao. U gradu Požegi je održano ukupno 26 predavanja što je 32,5 % svih predavanja, dok je u petnaest sela³⁰ održano ostalih 54 predavanja ili 67,5 % svih predavanja.³¹

Interesantni su podaci iz izvješća Franje Bauera o predavačima njihovu zanimanju te temama predavanja. Među predavačima dominirali su učitelji i profesori Gimnazije (8 ili 42 %), dio predavača su gospodarski stručnjaci Niže poljoprivredne škole u Požegi (3), potom liječnici (2), te po jedan inženjer, bankar elektroinstalater, učitelj pučke škole i veterinar. Glede sadržaja možemo zaključiti da postoje četiri skupine predavanja. Na prvom mjestu su predavanja iz književnosti (14 ili 17,50 % svih predavanja), potom slijede predavanja iz zdravstvenog prosvjećivanja i prevencije (13 ili 16,25 %), vinogradarstva (12 ili 15%), gospodarstva (11 ili 13,75%), povijesti (6 ili 7,5%), zemljopisa, magnetizma i elektroenergije po 4 ili 5%. Dva su predavanja održana iz voćarstva, po jedno iz kemije, podrumarstva, marvogojstva, bilinogojstva, veterine, narodnog gospodarstva i komasacije zemljišta. Ostalih šest predavanja su pripadala drugim raznim strukama. Održano je ukupno 28 ili 39% svih predavanja humanističkog sadržaja, a isto toliko predavanja bilo je iz gospodarstva, vinogradarstva, podrumarstva, voćarstva, bilinarstva i marvogojstva. U početku je bilo i lutanja obzirom na sadržaj predavanja kao na početno nepovjerenje seljaka prema «gospodi». Stoga su članovi ekstenze prije predavanja objasnili njezine zadatke koji su bili usmjereni narodnom prosvjećivanju a ponekad su slušačima dijeljeni letci prosvjetnog sadržaja i knjige, koje su darovali ekstenzi ne njezinu zamolbu Zdravstveni odsjek za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje, «Narodna zaštita», te pojedinci Kosta Popović i Stjepan Kojdl.³² Ipak možemo zaključiti da je programska orijentacija srednjoškolske ekstenze glede predavanja uravnotežena te da su gospodarski sadržaji predavanja dominirali u Požeštini. Srednjoškolska ekstenza stalno je ispitivala interes pučanstva glede sadržaja predavanja obraća-

jući se pučkim školama u selima da javi što pučanstvo interesira i što misle o održanim predavanjima. Kada je bilo moguće srednjoškolska ekstenza udovoljavala je traženjima i željama. Osobito su tražena praktična predavanja u svezi gospodarstvom.

Pokretne knjižnice srednjoškolske ekstenze – osnivanje i rad

Potkraj 1922. godine u okviru srednjoškolske ekstenza osnovana je prva pokretna knjižnica u selu Jakšiću u požeškom kotaru. Imala je oko 50 poučnih i zabavnih knjiga.³³ Do veljače 1925. uspostavljene su još tri pučke pokretne knjižnice.³⁴ U Požeškoj gimnaziji postojala je posebna knjižnica srednjoškolske ekstenza. Njihova svrha je u tome «... da gaje u narodu, i to u selima, gdje nemanikakve knjižnice, volju za čitanje i da tako preko knjige šire prosvjetu u svim njezinim granama».³⁵ Srednjoškolska ekstenza je nastojala ovim knjižnicama potaknuti pučanstvo na čitanje i samoobrazovanje uz knjigu, a njihovo osnivanje bilo je značajan pomak u pučkom prosvjećivanju. Popularno su nazvane «knjižnice selice». Knjižnice su osnovane uz potporu Pokrajinske uprave, darovima te zalaganjem uprave požeške Gimnazije. Knjige za pokretne knjižnice pažljivo su odabirane kako bi bile poučne i zabavne te bliske željama sela i njegovih žitelja.³⁶ O njima su se brinuli učitelji pučkih škola koji su blisko surađivali sa srednjoškolskom ekstenzom glede održavanja javnih pučkih predavanja.³⁷ Svaka je knjižnica imala popis knjiga po čitačima i njihovom staležu te po pročitanim djelima. Uz Jakšić su ostale tri pokretne knjižnice i djelovale u Mihaljvcima, Stražemanu i Treštanovcima.³⁸ Kada se u jednom selu pročitaju sve knjige iz ovih knjižnica, nakon toga se knjižnica seli u drugo selo. Pintar navodi da je knjige iz ovih knjižnica pročitao oko 5000 čitača, mahom seljaka iz spomenutih sela i njihove okolice: Tenkova, Bankovaca, Turnića, Tekića, Svetinje, Eminovaca, Bertelovaca, Rajisavca, Cerovca, Biškupaca, Drage, Potočana, Golobradca, Doljanovaca i Šeovaca.³⁹

Nastavak rada požeške ekstenze od 1924. do 1940.

Početakom 1924. zapažene su i neke slabosti u organizaciji i održavanju predavanja u okviru srednjoškolske ekstenze. Došlo je do pada kvalitete, do neprimjerenog izbora tema te pada interesa broja slušača. Stoga je zatraženo da ekstenza kvalitetu predavanja poboljša te da izbor tema odražava interes slušača.

Julije Kempf je isticao vrijednost trogodišnjeg rada srednjoškolske ekstenze u požeškim selima ali je i zahtijevao da se taj rad poboljša i da se unaprijedi prosvjećivanje radničkog i obrtničkog sloja. Zalagao se da se u gradu Požegi ustroji skladan raspored predavanja uz suradnju novoosnovanog Gradskog prosvjetno-kulturnog odbora. Osim toga je ustrajao na pronalaženju predavača iz različitih struka i zvanja te da se rad i program Gradskog prosvjetno-kulturnog odbora uskladi sa srednjoškolskom ekstenzom. Da bi se ostvario pomak u kvalitativnom pogledu postrožen je izbor predavača. Stoga je preporučio da se za predavače odabiru dobri govornici, da su istodobno upućeni u ono što govore te da mogu dati valjane odgovore na upite slušača, što uvijek nije bio slučaj u prethodnom razdoblju. Posebice se to odnosi na predavače koji se susreću s slušačima u seoskim sredinama u kojima seljaci nisu vični knjizi. Predavanja su trebala biti poučna i praktična, da puku nadoknade knjigu te da zasijecaju u svakodnevni život

i interes seljaka. Stoga je povećan broj predavanja o gospodarstvu, a istakli su se predavači Stjepan Kojdl i Kosta Popović. Njihova su predavanja bila praktična pouka i dobro su prihvaćena. Za Kojdla se ističe da je “ (...) šteta što takvog stručnjaka Požega nije imala prije dvadeset godina.”⁴⁰ Praktična predavanja bila su neposredna pomoć seljacima u razvoju voćarstva, vinogradarstva, podrumarstva, gnojidbe i drugih gospodarskih aktivnosti.

Dobro su prihvaćena i predavanja iz ekonomskog i pravnog života na kojima se raspravljalo o zakonodavnim odrednicama o zadrugarstvu, smetanju posjeda, oporukama i slično te predavanja iz zdravstvene zaštite. Pouke na predavanjima su utjecale da su mnogi seljaci odstupili od nepotrebnih sudskih sporova čime su uštedjeli vrijeme i novac. Srednjoškolska ekstenza ovim promjenama u odabiranju i pripremanju predavanja nastojala je pomoći pučanstvu u rješavanju svakodnevnih dilema. Od listopada 1923. do rujna 1924. održano je 28 predavanja u Požegi i selima Požeške kotline.

Gradski prosvjetno kulturni odbor - osnivanje i rad

Kulturni program gradske općine osmišljen je osnivanjem Gradskog prosvjetno kulturnog odbora početkom 1924. godine u čemu ima velike zasluge učitelj i kulturni djelatnik Julije Kempf.⁴¹ Odbor razvija vrlo široku prosvjetno kulturnu aktivnost. Program se sastoji iz: analfabetskih tečajeva za odrasle pod vodstvom učitelja pučkih škola, sakupljanja knjiga za Gradsku knjižnicu, te predmeta i priloga za osnivanje Gradskog kulturno-historijskog muzeja, uređenje starog gradskog arhiva, održavanje javnih pučkih predavanja u koordinaciji sa srednjoškolskom ekstenzom, postavljanje spomen-ploča na zgradama - kućama rođenja, stanovanja, smrti i slično istaknutih Požežana te imenovanju ulica. Trebalo je osigurati i prostor za smještaj arhiva i predmeta za muzej te osigurati sredstva za uređenje gradskog arhiva i osnivanje knjižnice i muzeja.⁴² Zaključkom skupštine i zastupstva grada te sporazumom s franjevcima u veljači 1924. smješteno je arhivsko gradivo i muzejska zbirka u dvije prostorije Franjevačkog samostana u Požegi.⁴³ Nastavljeno je intenzivno prikupljanje starina, knjiga i arhivskog gradiva te je 6. prosinca 1924. osnovan Gradski kulturno-historijski muzej za čije osnivanje najveće zasluge pripadaju Juliju Kempfu. Zadatak je muzeja bio da sabire, uređuje i čuva kulturno-historijsku zbirku grada Požege. Nova ustanova je kao prvi svoj zadatak prihvatila pripremanje i priređivanje izložbe sabranih dokumenata i muzejskih predmeta prigodom 1000. godišnjice hrvatskog kraljevstva.

U okviru srednjoškolske ekstenze i Gradskog prosvjetno kulturnog odbora održao je Julije Kempf 6. studenoga 1925. javno pučko predavanje u požeškoj Streljani “O smjerovima gradskog prosvjetno kulturnog programa”. Uz predavanje priređena je i mala izložba pribranih predmeta za Gradski kulturno-povijesni muzej.⁴⁴ Kempf je tijekom predavanja govorio o općim nastojanjima u razvoju kulture u Požegi preko muzeja, knjiga i pučkih predavanja. Ukazao na važnost prosvjetnog i kulturnog uzdizanja građanstva u čemu će uvelike pomoći osnovani Gradski kulturno-historijski muzej, Gradska knjižnica i arhiv.⁴⁵ Od tada Gradski prosvjetno kulturni odbor sve više preuzima ulogu srednjoškolske ekstenze u organizaciji javnih pučkih predavanja i drugih aktivnosti iz kulture, posebice u Požegi. Predavanja se organiziraju, kao i ranije, ustaljenim ritmom od rujna do prosinca i od siječnja do svibnja svake godine. Predavači su uglavnom bili članovi srednjoškolske ekstenze i to prosvjetni i kulturni radnici Požege:

profesori i učitelji požeške pučke škole i srednjih škola Gimnazije i Ratarnice, liječnici, odvjetnici, suci, stručnjaci iz poljodjelstva, industrije, vinogradarstva i uprave. Više predavanja održali su: Makso Kuntarić, Julije Kempf, Vilim Pollak, Stjepan Kojdl, Slavko Balog, Milan Thaller, Marica Metzger, Tomo Jakić, Đuro Kuntarić, Eugen Svečenski. Predavanja su uglavnom bila dobro posjećena, a održavana su u Gradskoj streljani, Hrvatskoj čitaonici, Dječjačkoj pučkoj školi i dvorani Vatrogasnog doma u Požegi.

Usporedo s javnim pučkim predavanjima organizirani su i redovito održavani, od 1924. godine nadalje u zimskom vremenu, analfabetski tečajevi u Dječjačkoj pučkoj školi u Požegi i drugim pučkim školama. Posebno su se u tome isticali učitelji pučkih škola: Ladislav Beršek, Antun Lovrić, Matija Pezerović, Stevan Vlahović, Ivan Blažević i drugi. Tečajevima se postupno, ali vrlo sporo, na bolje mijenjala slika pismenosti u Požeštini. Stoga donosimo podatke o pismenosti u jakšićkoj školskoj općini iz 1937. godine, jednoj od najrazvijenijih školskih općina u Požeštini.⁴⁶

Selo	Broj kuća	Broj žitelja	Djeca do 7. g.	Nepismeni M.	Nepismene Ž
Jakšić	235	941	108	25	43
Ėminovci	91	287	35	3	6
Tekić	48	226	44	-	3
Bertelovci	42	175	12	12	5
Rajisavac	57	305	54	6	5
Radnovac	17	108	17	4	3
Pusta Svetinja	-	40	6	2	7
Svega	490	2082	276	52	72

Jakšićka školska općina čini sedam sela. U Jakšiću djeluje vrlo uspješno pučka škola s vrlo pouzdanim učiteljem Ivanom Prattesom koji je agilan u organiziranju aktivnosti srednjoškolske ekstenze. U Jakšiću je srednjoškolska ekstenza održala najveći broj predavanja. Tu je uspješno djelovala pokretna knjižnica. Sve je to utjecalo da je Jakšić prednjačio u pučkom prosvjećivanju u selima Požeštine. No, još uvijek u Jakšiću im 124 nepismene odrasle osobe, ako tome dodamo 276 djece do sedme godine, što ukupno čini 400 osoba ili 19,21 % nepismenih osoba jakšićke školske općine.

Znatan je dio seljaka još uvijek nepismen te se nije mogao služiti knjigom i sudjelovati u javnom životu. Stoga su požeška inteligencija organizirana u srednjoškolsku ekstenzu i Gradski prosvjetno kulturni odbora s pravom nastavili s javnim pučkim predavanjima koja su bila bliska životu i potrebama seljaka. Posebice su u puku bila dobro prihvaćena praktična predavanja i pouke iz gospodarstva. Namjera je da se ovakvim prosvjećivanjem omogući širim slojevima naroda uspješno obavljanje poslova te podizanje razine općeg obrazovanja.

Od 1926. godine sve više organizaciju predavanja preuzima Gradski prosvjetno kulturni odbor, stoga je većina predavanja održana u Požegi. Predavači su bili: Makso Kuntarić, Gabrijel Valečić, Tomo Jakić, Ivo Ružička, Slavko Balog, Franjo Trstenjak i Stjepan Kojdl. Osobito su bila interesantna predavanja Stjepana Kojdla o gospodarstvu održana u Ruševu, Velikoj, Kuli, Požeškom Brestovcu, Stražemanu. Istodobno je Stjepan Kojdl

održao niz predavanja izvan Požeštine u Bjelovaru, Feričancima, Podgoraču i Orahovici. U tome ga je pratio Ivo Ružička, profesor na Nižoj poljoprivrednoj školi u Požegi. Zapažena su Kojdllove praktične pouke u rezidbi vinograda i cijepljenju loze. Stjepan Kojdl, Ivo Ružička i Aleksandar Cijuk obišli 15. i 16. travnja 1926. vinograde, voćnjake, podrume, oranice, tvornicu žeste, staje na vlastelinstvu baruna Velimira Turkovića u Kaptolu, gdje su sa Velimirom Turkovićem razmijenili mišljenja i iskustva o unapređenju gospodarstva. Zaključili su da uspjeh neće izostati ukoliko se radi smišljeno, sustavno s ljubavlju i na zdravim temeljima.⁴⁷

U radu požeške ekstenze isticale su se i dvije žene. Marija Kuntarić⁴⁸ održala je 17. svibnja 1924. javno predavanje "*Dječje pitanje kao opće socijalno*". Predavanje je ponovljeno na Dan siročadi pred Uskrs. Govorilo se o zaštiti djece, posebice u Požegi, stoga je predložila da se u Požegi osnuje obdanište za djecu koja su bez roditelja. Prijedlog je upućen gradskom zastupstvu i gradonačelniku.⁴⁹ Učiteljica Marica Metzger održala je nekoliko javnih predavanja među kojima se "*Žene i socijalno pitanje*", "*Pirineji i tipičan život u njima*" (prikazano 37 slika), "*Strossmayer i jugoslavenstvo*" te nekoliko predavanja o Parizu od kojih je interesantno "*Kolonijalna izložba u Parizu*" (godine 1933.) s projekcijama. Bila je vrlo agilna u radu Gradskog prosvjetno kulturnog odbora.⁵⁰

Godine 1927. predavanja su držali: Stjepan Kojdl, Julije Kempf, Đuro Kuntarić, Tomo Jakić, dr. Eugen Svećenski, Makso Kuntarić i dr. Vilim Pollak u Hrvatskoj čitaonici, Vatrogasnom domu i Gradskoj streljani. Neka od predavanja su tiskana u "Požeškim novinama" zahvaljujući uredniku Đuri Kuntariću. Učitelj Ladislav Beršek se brinuo o tečajevima za nepismene, Julije Kempf o gradskom muzeju i knjižnici i agilni je predavač.⁵¹

Tijekom veljače i ožujka 1927. narodni učitelji Miloš Zdjelar i Andrija Hell održali su više poučnih predavanja u selima Požeške kotline.⁵² U predavanjima su istakli zapaženost putova i traže od seljaka da ih održavaju kako bi se promet uredno odvijao. Osobito su ukazali na "klanac Jadikovac" kojim prolaze žitelji više podpapučkih sela.

Početkom 1928. Gradski prosvjetno kulturni odbor utvrđuje da je na javnim predavanjima u Požegi sve manje slušača a na nekima je dvorana bila gotovo prazna dok je posjeta u drugim mjestima dobra.⁵³ Poboľšanju nije pomoglo ni uvjeravanje građana o korisnosti predavanja i o zanemarivom vremenu od jednog sata tjedno za prisustvovanje predavanjima i to u zimsko vrijeme. Svakako su političke prilike utjecale na slabiji odaziv. Analfabetski tečajevi uspješno su se odvijali pod vodstvom učitelja Matije Pezerovića.

Nedjeljom uvečer pod vodstvom Stjepana Kojdla održani su gospodarski tečajevi u Pletenici, Velikoj i Jakšiću. Osim ovih tečajeva Kojdl je održao slična predavanja s praktičnom poukom u Pitomači, Slavanskom Brodu i Brodskom Stupniku.⁵⁴

Tijekom narednih godina pribivanje građana javnim pučkim predavanjima bilo je skromno, unatoč pozivima na predavanja u "Požeškim novinama". Čak se ističe, ukoliko i dalje posjeta predavanjima bude slaba, može se dogoditi da predavači odustanu od ove aktivnosti.⁵⁵ Broj predavanja u selima Požeštine također se smanjio. Organiziraju se samo zimski gospodarski tečajevi. U veljači 1930. održan je tečaj o cijepljenju loze i voćaka u Vilić Selu, Pletenici i Grabraru. Ove tečajeve su vodili Stjepan Kojdl i Ivo Ružička, stručnjaci Niže poljoprivredne škole u Požegi.

Na sjednici Gradskog prosvjetno kulturnog odbora održanoj 28. svibnja 1930. kojoj je presjedao gradonačelnik Milan Čudić analiziran je kulturno-prosvjetni rad u Požeštini i iskazano je zadovoljstvo da stalno pristižu prinosi arhivu i muzeju. Na ovoj

sjednici se Odbor zahvalio Varaždinskoj gimnazijskoj ekstenzi na čestitanju na deseto-godišnjici djelovanja.⁵⁶ Što nas upućuje na zaključak da je Gradski prosvjetno kulturni odbor od svog osnutka usklađivao rad s srednjoškolskom ekstenzom te je postupno preuzeo organizaciju požeške ekstenze. Profesori požeške gimnazije bili su i dalje među najaktivnijim suradnicima ekstenze u održavanju javnih pučkih predavanja. Profesori i inženjeri Niže poljoprivredne škole u Požegi na čelu s Kojdlom i Ružičkom odrađivali su ekstenzine zadatke u selima Požeške kotline a prema potrebi i u Požegi organizirajući gospodarske tečajeve.

U kolovozu 1929. Gradski prosvjetno kulturni odbor ističe važnost odobrenja Ministarstvo unutarnjih poslova, na prijedlog osječkog velikog župana Juraja Kučića, o iznajmljivanju županijske vijećnice i dvaju nusprostorija za potrebe arhiva i muzeja.⁵⁷ To je omogućilo preseljenje arhiva i muzeja iz Franjevačkog samostana u vrlo atraktivan prostor. Gradski prosvjetno kulturni odbor uspješno je vodio pripreme za otvaranje muzeja a gotovo istodobno je Gradska knjižnica otvorena za posuđivanje knjiga. Svečano je u županijskoj vijećnici otvoren Gradski kulturno historijski muzej 19. listopada 1930. i Juliju Kempfu je podijeljen naslov direktora.⁵⁸ Građani su ga mogli posjećivati svakog četvrtka i nedjeljom. U ovim prostorijama Gradski muzej ostaje sve do 1953. godine odakle je preselio u sadašnju zgradu Muzeja na Trgu Presvetog Trojstva.

Zbog slabe posjete građana javnim predavanjima Gradski prosvjetno kulturni odbor je u listopadu 1930. nastojao promijeniti način rada kako bi se stanje poboljšalo, uz konstataciju da je i do sada izbor predavača bio dobar. Predloženo je da se predavanja organiziraju iz svih grana prosvjete, znanja i umijeća te društvenog života. Namjera je bila da se na predavanjima okupljaju širi slojevi građanstva. Stoga su posebnu pozornost posvetili izboru predavača i tema. Na prijedlog J. Kempfa ostavljena je predavačima puna sloboda glede izbora tema ali u zadanom okviru tema koji je on predložio. Odbor je nadalje morao voditi računa o temama koje bi zadovoljile političke okolnosti u vrijeme diktature i prosvjetno kulturni rad.⁵⁹ U stvari je uspostavljen kompromis kako bi ekstenza mogla uspješno nastaviti rad. Gradonačelnik Čudić i direktor gimnazije Franjo Bauer zagovarali su jugoslavensku orijentaciju u sadržaju tema, dok je Kempf to prihvatio, ali i, dodao kulturno povijesne teme, teme iz zdravstva i gospodarskog života koje bi bile interesantne za građane.⁶⁰ Znatno broj tema vezan je za Kempfov istraživački interes. Pri strukturiranju tema Kempf je dao opći politički okvir ekstenzi i njezinom djelovanju, potisnuvši široko pučko prosvjeđivanje. Na ovakav stav Kempfa svakako su utjecale političke okolnosti u kojima se našla ekstenza u Požegi. To Kempf potvrđuje nalogom predavačima da "... moraju predavanja najaviti četrnaest dana ranije gradonačelniku Milanu Čudiću, predsjedniku Odbora, ili potpredsjedniku Maksi Kuntariću ili glavnom poslovođi Juliju Kempfu."⁶¹

Nakon ovog okvirnog programa požeške ekstenze, pratimo li njezin rad glede javnih predavanja, onda možemo zapaziti da su ekstenza i njezini predavači zanemarili gotovo u cijelosti prvi blok tema, a više su se okrenuli kulturno-prosvjetnim sadržajima i gospodarskim temama. To nam potvrđuju imena predavača i naslovi predavanja: profesor Makso Kuntarić "*Stoljeća borbe Poljske za slobodu i ujedinjenje*", profesor Ivan Burić "*Klasična starina u sadašnjosti, povodom posljednje klasične mature na požeškoj Gimnaziji*", odvjetnik Đuro Kuntarić "*Zadrugarstvo*", profesor Antun Petković "*Požega i dvadeseto stoljeće*", učitelj Julije Kempf "*Doba turskog vladanja u Požegi*", Stjepan Kojdl "*Voćarstvo kao privreda*", inženjer Danilo Jovanović "*Kemijski rat i obrana*", liječnik Eugen Svečenski "*Otrovi što ih uživamo*" i još neka predavanja sličnog sadržaja. Iz

bloka politički toniranih predavanja održano je samo jedno "Strossmayer i jugoslavenstvo" koje održala učiteljica Marica Metzger.⁶²

Zimski gospodarski tečajevi 1931. u požeškom kotaru održani su u selima: Buk⁶³, Ruševo⁶⁴ Sulkovci⁶⁵ i Aleksandrovac⁶⁶ Predavači su bili Makso Mišulin, Franjo Štambuk, kotarski načelnici i gospodarski stručnjaci, zatim Ivan Ružička, Stjepan Kojdl, Puniša Knežević, Ferdo Franić, i Frano Trstenjak. U ovim naseljima održano je 94 sata predavanja a prosječni je ukupni broj polaznika 170. Seljaci su predavanja primili dobro jer su predavači izlagali pristupačno i razumljivo. Tečajevi su bili slobodni i otvoreni za sve žitelje. Održavani su pod upravom Savske banovine i mnogo pridonijeli unapređenju gospodarstva i prosvjete.⁶⁷ Godine 1932. ritam predavanja se nastavlja, uglavnom, dominiraju teme iz kulture i gospodarstva. Od novih predavača javlja se Josip Janjić s temom «Žene u historiji».⁶⁸

Gradski prosvjetno-kulturni odbor⁶⁹ pratio je ostvarivanje programa i utvrdio je da je od jeseni 1925. do 21. svibnja 1932. održano 100 javnih pučkih predavanja. Kempf je predložio da se tiska knjižica s imenima predavača i naslovima predavanja.⁷⁰ U listopadu 1932. izabrani su u Odbor iz gradskog zastupstva Franjo Bauer, Leo Ciraki, Matija Mikulić, Branko Mrvoš, Milan Štajcer te izvan zastupstva odvjetnik Đuro Kuntarić, sudac Slavko Balog, učitelji Ladislav Beršek i Antun Lovrić, profesor Ivan Burić, profesor Makso Kuntarić i Milutin Jordanić. Odvjetnik Đ. Kuntarić je ostupio, a na njegovo mjesto izabran je liječnik Milan Thaller.⁷¹

U narednih nekoliko godina smanjen je broj održanih javnih predavanja. U 1933. održano je deset predavanja da bi u naredne tri godine požeška ekstenza prestala s predavanjima. Svakako su teške gospodarske i političke prilike bile uzrokom ovom stanju. Početkom 1937. Gradski prosvjetno kulturni odbor konstatira da se duže vrijeme "... nisu čula u našem gradu predavanja" te ističe da "... Nisu mogla cvasti predavanja koja su bila pod cenzurom gradске policije", za Jordanićeva načelnikovanja. Uz to u gradskom proračunu nisu odobrena sredstva za predavače koji su bili spremni predavati i bez naknade. Nešto su se početkom 1937. prilike promijenile stoga je Odbor odlučio započeti s javnim pučkim predavanjima. Prvo predavanje održao je suplent Josip Car koji je govorio o Ruđeru Boškoviću.⁷²

Požeška ekstenza od veljače 1937. do travnja 1940. samo je povremeno organizirala javna pučka predavanja. Godine 1939. u rad se uključuje Hrvatsko kulturno društvo "Napredak". Prvo predavanje ovoga društva održano je u kinu "Central" 26. studenoga 1939. Predavač je profesor Ivan Petričević s temom "O kulturnim prilikama u Požegi i okolici do početka 18. stoljeća", a potom 10. prosinca 1939. profesor Zvonimir Pintarić održao je u istom prostoru predavanje "O godini 1848. s naročitim osvrtom na Jelačića bana" te sudac Slavko Balog "Život i rad hrvatskog glazbenika Vatroslava Lisinskog".⁷³ Ovo su zadnja javna pučka predavanja požeške ekstenze.

Politička napetost u zemlji i ratna zbivanja u Europi utjecali su na prilike u Požegi. Zavladao je potištenost i apatija kako građana tako i predavača ekstenze. U redove ekstenze unosili su se i politički momenti što je slabilo kulturno-prosvjetni rad ekstenze. Profesori požeške Gimnazije, inženjeri i učitelji Ratranice, učitelji pučkih škola, stručnjaci iz gospodarstva, liječnici, suci i odvjetnici i drugi intelektualci Požege puna su dva desetljeća, uspješno radili i koordinirali svoju aktivnost na prosvjećivanju najsiřih društvenih slojeva seljaka i građana Požege i ostalih žitelja u Požeškoj kotlini, u okviru Srednjoškolske ekstenze, Gradskog prosvjetno kulturnog odbora i društva "Napredak". Poseban su doprinos dali osnivanju kulturno-prosvjetnih ustanova Grad-

skog kulturno historijskog muzeja, Gradske knjižnice i arhiva koje su svojim djelovanjem u međuratnom vremenu pridonijele unapređenju prosvjećivanja i razvitku kulture u Požeštini.

Osnove narodnog prosvjećivanja 1945.-1990.

Ratne neprilike tijekom rata nisu pružile mogućnost širem pučkom prosvjećivanju. Tijekom rata od 1941. do 1945. u Požegi se nekoliko puta mijenjala vlast NDH i partizana. Mnogi su učitelji i profesori mobilizirani. Održavanje nastave u osnovnim i srednjim školama često je prekidano stoga je i redovno školovanje ostvarivano u manjem obimu i sa skraćenim programima. Veliki broj djece prekinuo je redovno školovanje. Organiziranog prosvjećivanja izvan škole u Požeštini nije bilo. Na prostoru koji su kontrolirali partizani, (goroviti i šumoviti papučko psunjski prostor), povremeno je organizirano osnovno školstvo s tečajevima za opismenjivanje.

Nakon drugog svjetskog rat odvija započinje organizirano opismenjivanje u analfabetskim tečajevima, a potom je postupno organizirano pučko prosvjećivanje kroz novo ustrojene aktivnosti Narodnog sveučilišta, Radničkog sveučilišta, Večernje političke škole i Kotarskog saveza za film. Njihovo djelovanje pedesetih godina bilo je neusklađeno i nije davalo željene efekte. Reorganizacija pučkog prosvjećivanja bila je neophodna i ona će se provesti istovremeno s novim teritorijalnim ustrojem. U skladu s time osnovano je 1. rujna 1962. Narodno sveučilište u Požegi od bivšeg Narodnog sveučilišta, Radničkog sveučilišta, Škole za opće obrazovanje radnika, Večernje političke škole, Muzičke škole i Kotarskog saveza za film. Nova ustanova bila je vrlo složeno organizirana. Sastavljena je od više programskih cjelina kao što su: tribine, centri, katedre i škole za opće obrazovanje radnika.⁷⁴ Navedene cjeline Narodnog sveučilišta samo su djelomično ostvarivale zadatke ekstenze, tj. samo djelomično rade na pučkom prosvjećivanju širih društvenih slojeva. Tako se rijetko održavaju pučka predavanja i tribine, dok se više radi na obrazovanju kroz razne programe, ponekad i školske. Žitelji koji nisu bili obuhvaćeni redovnim školovanjem iz raznih razloga polazili su željene programe u Narodnom sveučilištu. Od osnutka, tj. od godine 1962. organizirani su razni tečajevi: civilne zaštite, stjecanja kvalifikacija za razna zanimanja, šivanje, krojenje, kućne radinosti i slično. Posebna je pozornost usmjerena na ideološko-politički rad koji je ostvarivan kroz posebne programe koje su usmjeravali komunisti.

Rad Narodnog sveučilišta bio je podložan čestim promjenama. Godine 1963. iz Centra za opće obrazovanje izdvojena je Škola za opće obrazovanje i pripojena Osnovnoj školi. Od ovoga Centra i Centra za stručno obrazovanje osnovan je Centar za opće i stručno obrazovanje koji je obrazovao radnike u gospodarstvu. Uglavnom je to bilo obrazovanje odraslih. Povećan je broj seminara i nastojalo se podići kvalitetu obrazovanja. Već 1966. Narodno sveučilište ima jednu srednju i jednu višu školu.

Godine 1970. razvijeni su novi oblici školskog obrazovanja od škole za kvalificirane radnike do visoke škole (odjel pedagoške akademije). Uglavnom su doškolorani zaposleni. Otvoren je i tečaj za strane jezike. Opća muzička škola se izdvojila iz Narodnog sveučilišta. Već naredne godine svi obrazovni oblici grupiraju se u Centru za obrazovanje i kulturu i Centru za ekonomiku poduzeća.⁷⁵

Narodno sveučilište od 1972. započinje sa izdavačkom djelatnošću. Pokreće i tiska "Traženja" časopis za kulturu, književnost i društvena pitanja. Tiskano je više od dvadeset brojeva.

Knjižnica Narodnog sveučilišta ustrojena je s osnivanjem 1962. godine od knjiga Političke škole koje su prilikom integracije ove škole s Narodnim sveučilištem prenesene iz prostorija požeške Gimnazije. To su pretežno djela iz društvenih znanosti, posebice marksizma i radničkog pokreta u nas i u svijetu. Tada je brojila oko 1000 svezaka. Knjižnicom su se služili srednjoškolci i pretežno polaznici političke škole, raznih tečajeva i škola koje su djelovale u okviru Narodnog sveučilišta. Danas je uglavnom izvan uporabe.⁷⁶

Narodno sveučilište, naročito poslije 1972. godine, postaje tvrđava komunističkog sustava. Vrlo je jasno usmjeravano na rušenje svega što je nacionalno/hrvatsko. Mnogo je tome pridonio svojom osobnošću direktor Nikola Cvjetković. Tada su požeški komunisti nastojali snažno nacionalno buđenje prikazati kao rušenje države. Stoga su nastojali mnoge ustanove koje su bile presudne za hrvatsku kulturu i prosvjetu staviti pod čvrstu kontrolu komunista. Tako su četiri požeške srednje škole nasilno ujedinjenje u Centar za usmjereno obrazovanje (1976.g.), time je prestala postojati višestoljetna požeška Gimnazija, gotovo stoljetna Ratarnica, te Ekonomska škola i Škola učenika u privredi. Za gimnaziju su ističe da ta "stara dama" nema što tražiti u novom ustroju školstva. Zagovornici takvih stajališta i njihovi provoditelji ni malo nisu respektirali njihovu prošlost i vrijednosti koje su nezaobilazne za hrvatsku kulturu i prosvjetu. To su bili najčešće jugoslavenski i velikosrpski orijentirani intelektualci koji su na rušenju svega hrvatskog gradili svoje političke i druge karijere. Nešto kasnije (31. prosinca 1980.) se to dogodilo i požeškim institucijama kulture kada su nasilno izvršeno udruživanje Muzeja Požeške kotline, Narodne knjižnice i čitaonice u Požegi, Narodne knjižnice i čitaonice u Pleternici i Narodnog sveučilišta u novu ustanovu Centar za kulturu i obrazovanje Požega koja započinje s radom 1. siječnja 1981. godine. Time prestaju djelovati samostalne ustanove hrvatske kulture u Požegi.⁷⁷

Punih je deset godina djelovao novoosnovani Centar za kulturu i obrazovanje na čelu s N. Cvjetkovićem, u okviru kojeg je i bivše Narodno sveučilište. Ovako organizirani Centar je pokazao potpuni besmisao u kulturnom životu Požege. Snažne ideologizacija kulture i narodnog prosvjeđivanja sve je više učinila ovu ustanovu neprivlačnom i neprihvaćenom od većine građana. Hrvatsko nacionalno biće je zanemarivano i zatirano.⁷⁸ Centar se 1990. raspao a udružene ustanove su ponovno postale samostalne kao i prije 1981. godine i kao samostalne ustanove kulture nastavljaju svoje djelatnost od 1. siječnja 1991. godine.

Unatoč teškim političkim i gospodarskim prilikama nakon drugog svjetskog rata nastavljeno je u Požeštini s narodnim prosvjeđivanjem analfabetskim tečajevima, dopunskim obrazovanjem za uspješniji rad i dopunskim školovanjem uz rad. Stoga je važna i značajna djelatnost Narodnog sveučilišta u Požegi na prosvjeđivanju i obrazovanju, unatoč tome što je bila snažna i naglašena ideologizacija prosvjeđivanja, obrazovanja i kulturnog djelovanja. Stoga je potrebno nastaviti s potpunijim istraživanjima narodnog prosvjeđivanja nakon drugog svjetskog rata u Požeštini. Neophodno je istražiti izvornu građu Narodnog sveučilišta, koja još nije arhivistički sređena, kao i dugih oblika prosvjeđivanja, obrazovanja i djelovanja relevantnih faktora u kulturi Požeštine.

SAŽETAK

Srednjoškolska ekstenza u požeškoj Gimnaziji osnovana je u lipnju 1920. godine i jedan je od jedanaest ekstenza koje su djelovale u Hrvatskoj u školskoj godini 1920/21. Ekstenzom je upravljao poseban odbor na čelu s profesorom Franjom Bauerom. Jezgro požeške ekstenze predstavljali su profesori požeške Gimnazije, glede organizacije i provedbe programa. Ekstenza je usmjeravala svoju aktivnost na pučkoprosvjetni rad javnim pučkim predavanjima, pokretnim knjižnicama i analfabetskim tečajevima u Požegi i Požeškoj kotlini.

Potkraj 1922. u okviru srednjoškolske ekstenze osnovana je u selu Jakšiću pokretna knjižnica koja je imala oko 50 svezaka. Do veljače 1925. ustanovljene su još tri pokretne knjižnice. Knjige za ove knjižnice pažljivo su odabirane kako bi bile poučne i zabavne te bliske žiteljima sela. Postojala je u požeškoj gimnaziji posebna knjižnica srednjoškolske ekstenze.

U jesen 1924. osnovan je Gradsko prosvjetno kulturni odbor koji po uzoru na ekstenzu djeluje na pučkom prosvjećivanju u gradu Požegi, usklađujući rad s srednjoškolskom ekstenzom. Odbor pod ravnanjem Julija Kempfa ubrzo je postao dominantan u pučkom prosvjećivanju. Kempf radi na osnivanju gradskog arhiva, na prikupljanju knjiga za gradsku knjižnicu i na osnivanju gradskog muzeja. Redovito se održavaju analfabetski tečajevi, puka predavanja u Požegi i selima Požeške kotline. U vremenu od 1925. do 1937. održano je oko 130 predavanja. Pred drugi svjetski rat i u vrijeme njegova trajanja aktivnost je znatno smanjena.

Nakon drugog svjetskog rata odvija se organizirano opismenjivanje u analfabetskim tečajevima. Osobito je značajno od 1962. djelovanje Narodnog sveučilišta u Požege, ustanove sa samostalnim financiranjem za opće, stručno, ideološko-političko, društveno ekonomsko i etičko obrazovanje odraslih. Ova ustanova, uz manje promjene, djeluje sve do 1990. godine.

Srednjoškolska ekstenza je svojim radom bitno utjecala na pokretanje i razvijanje prosvjećivanja i obrazovanja širih slojeva pučanstva Požeštine te na osnivanje i djelovanje samostalnih kulturnih ustanova, posebice u Požegi.

SUMMARY

Popular high school (*ekstenza*) in Požega was organised within the grammar school in June of 1920. It was of eleven such institutions in Croatia in the school year 1920/21. It was managed by a special board, chaired by prof. Franjo Bauer. regarding its organisation and realisation of curriculum, the core of Požega's *ekstenza* formed professors of the grammar school in Požega. The main task of *ekstenza* was education of general public through public lectures, travelling libraries and courses for the illiterate in Požega and in Požega Valley.

At the end of 1922 a travelling library with 50 books was established in the village of Jakšić. By February of 1925, three more libraries were organised in the area. Books for these libraries were carefully chosen so that they would be both entertaining and educational, as well as interesting to the rural population. A special library of the popular high school was located in the grammar school in Požega.

Municipal Educational and Cultural Board was established in the autumn of 1924. Its activities were similar and co-ordinated with the popular high school (*ekstenza*). With Julije Kempf at its head, the Board soon became the dominant factor in popular education. Kempf also contributed to the establishment of the town's archive and museum, and collected books for the municipal library. Courses for the illiterate and general public lectures were held regularly both in Požega and in villages of the Požega Valley. More than 130 lectures were given in the period between 1925 and 1937. Just before and during the World War II that activity died down considerably lower.

After the World War II there were organised efforts to make large number of people literate through analphabetic courses. Particularly important was the work of the Popular University of Požega. It was an institution with independent financing for general, professional, ideological, political, social, economic and ethical education of adults. With minor changes it was active as an independent institution from 1962 to 1990.

The popular high school (*ekstenza*) was an important factor for the development of teaching and education of the general population in the Požega area. It also contributed to the establishment and activity of independent cultural institutions, especially in the town of Požega.

BILJEŠKE

* *ekstenza* = a form of popular education out of formal education institutions (schools, etc.). In this case on high school level.

¹ Arhivsko gradivo fonda požeške Gimnazije preuzeo je Povijesni arhiv Slavonski Brod Odjel u Požegi u četiri navrata, i to: 1976., 1984., 1991. i 1994. na temelju važećih odredaba i sadrži 166 kutija knjiga i spisa, 93 sveska glavnih knjiga i imenika i 519 svezaka knjiga dnevnika i pomoćnih imenika za razdoblje od 1725. do 1978. godine. Usporedi: Tomislav Radonić, *Sumarni inventar arhivskog fonda Gimnazije u Požegi (1725.-1978.)*, Godišnjak Požeštine "Zlatna dolina" IV., 1998., str. 199-218.

² Državni arhiv Požega (kraće DAP), fond Gimnazija, svezan 14. (prosinac 1920., siječanj studeni 1921., veljača 1922., veljača i ožujak 1923., siječanj, veljača i srpanj 1924.)

³ "Požeške novine" izlaze od 1922. do 1940. kao list za pouku i gospodarstvo i društveni i javni život. Pretežno su izlazile kao tjednik a uređivali su ih Franjo Barišić i odvjetnik Đuro Kuntarić.

⁴ Franjo Bauer, *Prvo trogodište pučkoprosvjetnog rada srednjoškolske ekstenzije požeške*, Zbornik za pučku prosvjetu, godina II., ožujak 1924., svezak 3-4, str. 99-105.

⁵ Dr. Mihovil Pintar, *Sličice sa kulturno-povijesne izložbe državne gimnazije prigodom 200. godišnjice*, "Požeške novine", godište 1926. 1927. Ovaj je članak pretiskan pod istim naslovom u Spomen-izvještaju državne gimnazije u Požegi za školsku godinu 1926./1927. koji je izdan prigodom 200. godišnjice opstanka gimnazije. Izdavač je Nastavnički savjet škole, a tiskan je u Zagrebu 1927. u tiskari "Merkantile" (Đuro Jutriša i dr.), str. 55-88.

⁶ Filip Potrebića, *Tri stoljeća Požeške gimnazije*, "Naklada Slap", Jastrebarsko 1994., str. 210-211. Usporedi F. Potrebića, *Povijest knjižnica Požeške kotline*. Drugo dopunjeno i prošireno izdanje, "Naklada Slap", Jastrebarsko, 1995., str. 126-127. - Filip Potrebića, *Povijest vinogradarstva i podrumarstva u Požeškoj kotlini*, Kutjevo, 1982., str. 165-167.

⁷ Nikola Cvjetković, *Narodno sveučilište*, Požeški leksikon, Požega 1977., str. 182..

⁸ Antun Petković i Nikola Cvjetković, *Kinematografi i narodno sveučilište*, Požega 1227.-1977., Požega 1977., str. 461-462.

⁹ Filip P o t r e b i ć a, *Povijest knjižnica Požeške kotline*, Drugo dopunjeno i prošireno izdanje. "Naklada Slap", Jastrebarsko, 1995.

¹⁰ Josip M i l u n o v i ć (Visočani kod Nina, 15. ožujka 1709. - Požega, 27. rujna 1759), školu polazi u Zagrebu, Beču, Grazu i postao je isusovac 1733., rad i kao profesor u Zagrebu i Požegi u kojoj boravi u tri navrata: prvi put 1738/39., kao magistar; drugi put 1744.-1746. kao profesor "ilirskog" i propovjednik; treći put 1753. do smrti kao misionar. Kao misionar odmah djeluje u narodu i osniva misije Franje Regisa i svake je godine proboravio po četiri mjeseca među prostim pukom kako bi se posve približio seljacima dijeleći s njima stan i hranu i za to vrijeme nastojao je seljake vjerski podići i naučiti ih čitati i pisati. Napisao je molitvenik "*Šest nedjeljah Alojzije Gonzaga...*", Zagreb. 1759.

¹¹ U predgovoru molitvenika o. Josip Milunović ističe potrebu čitanja u tri točke kako bi otklonio prigovore isusovcima zbog njihova prosvjetnog rada. 1. Zalaže se da djeca trebaju naučiti čitati prije nego što nauče moliti, stoga što će to preko knjige bolje naučiti; 2. Veliku će korist pučanstvo sela imati od poznavanja pisma. Primjer su tome Mađarska, Njemačka i Italija u kojima seljaci znaju pisati; 3. Potrebno je čitati ispravne knjige koje će ih učvrstiti u katoličkoj vjeri.

¹² Požeške novine, br. 12, od 28. rujna 1940.

¹³ Isto. Otvarali su škole, širili knjigu te poučavali narod u duhu katoličke vjere. Smatrali su da knjiga i škola mogu u narodu iskorišteniti zlo. Stoga su isusovci štampali knjige koje su narodu dijelili besplatno.

¹⁴ *Okružnica Zemaljske vlade, Povjereništvo za prosvjetu i vjeru od 19. svibnja 1920., br. 20336, ravnateljstva svih stručnih, srednjih i njima sličnih škola u Hrvatskoj, Slavoniji i Međimurju o uređenju srednjoškolske ekstenzije*. Zbornik za pučku prosvjetu, godina I., 1922, br. 1-2, str. 56-57.

¹⁵ Franjo B a u e r rođen u Zemunu 7. listopada 1877., umro u Požegi 10. ožujka 1935., profesor i direktor (1924.-1935.) požeške Gimnazije. Gimnaziju je završio u Osijeku, studije slavistike i germanistike u Beču. Radio je u Nautičkoj školi u Bakru i Gimnaziji u Gospiću. Godine 1903. postaje profesor požeške Gimnazije i ostaje u Požegi sve do smrti. U godišnjem izvješću škole 1911. tiska raspravu *O Viteljevićevu psaltiru*. Napisao je više stručnih članaka, ocjena i prikaza u *Nastavnom vjesniku* i časopisu *Glasniku profesorskog društva*. Isticao se u javnom i kulturnom životu Požege i revni je suradnik tjednika "Slavonac" novina koje su izlazile od 1931. do 1935., a uređivali su ih odvjetnici Dragan Kraljević i Gojko Grujić podržavajući, u početku više, poslije manje, jugoslavensku ideju i državnost. Bauer je duša srednjoškolske ekstenze, organizira i nadzire njezin rad i drži brojna predavanja u selima Požeštine i u gradu Požegi.

¹⁶ Makso K u n t a r i ć rođen je 12. listopada 1867. u Križevcima, umro 22. srpnja 1932. u Požegi. profesor i direktor (1915.-1925.) požeške Gimnazije, prevodilac i publicist. Gimnaziju i Filozofski fakultet završio je u Zagrebu, a od 1890. do 1925. bio je profesor i direktor požeške Gimnazije. Istakao se kulturnim i prosvjetnim radom. Mnogo piše u *Glasniku županije požeške*, koji uređuje od njegova pokretanja 1891. pa sve do 1919. godine. Posebice se ističe prijevodima sa češkog jezika, preveo je više od 500 novela, pripovijesti i crtica od oko pedeset čeških i slovačkih autora i tiskne su u podlisku ovog tjednika ili u "Pobratimu", "Obzoru" i u drugim listovima. Napisao je raspravu *Slovački književni pokret u prvoj polovici 19. st. stoljeća*, Požega, 1909. Znažno je pridonio prosvjetnom i kulturnom napretku Požege. Revni je član i aktivni djelatnik ekstenze. Održao je brojna predavanja. Poptuniju biografiju i bibliografiju objavila je Marija Antoš (njegova unuka koja sada živi u Varaždinu) u časopisu "Zlatna dolina, br. IV/ 1998. , Požega 1998., str. 287-321.

¹⁷ Stjepan K o j d l rođen je u Paradisonu (Mađarska) 6. kolovoza 1883., umro u Požegi 9. veljače 1960. Njegovu su roditelji ubrzo preselili na imanje obitelji Turković u Požeškoj kotlini. Osnovno obrazovanje stječe u Rasinji i Požeškom Brestovcu, četiri razreda gimnazije u Požegi, te gospodarsko učilište u Križevcima. Svoja znanja dopunjuje od 1901. do 1903. u voćarsko-ratarskom zavodu u Rentligenu i Stuttgartu u Njemačkoj. Ističe se kao voćarski i vinogradarski stručnjak djelujući na Turkovićeve imanju u Kutjevu i Zemaljskom dobru u Božjakovini. Predaje od 1904. do 1907. kao enolog i pomolog u Višem gospodarskom učilištu u Križevcima, a od 1907. do

1941. kao učitelj vinogradarstva i voćarstva u Nižoj poljoprivrednoj školi (Ratarnica) u Požegi. Služio se njemačkim, mađarskim i francuskim jezikom i svoja je znanja dopunjavao na brojnim putovanjima europskim zemljama. Redovito je obilazio slavonska vinogorja i voćnjake. Stečena znanja rado je prenosio bilo praktično ili usmeno na predavanjima, ili pisanom riječi u više od dvadeset časopisa i novina u kojima je napisao brojne stručne članke na hrvatskom i njemačkom jeziku. Godine 1919. osnovao je stručni list "Jugoslavenski vinogradar" kojemu je bio glavni urednik i vlasnik do mjeseca rujna 1922. godine. List je izlazio dva puta mjesečno i obilovao je korisnim člancima iz vinogradarstva. Objavio je i nekoliko stručnih brošura i djela: "Malo iz vinogradarstva i pivničarstva", Požega 1907; "Obnova naših šljiva", Požega 1930. i niz drugih. Jedan je od najrevnijih članova ekstenze. Održao je velik broj predavanja koja su odreda bila dobro primljena kako u Požegi tako i u selima Požeške kotline. Opsežnije o Kojdlu djelovanju u Požeštini vidi knjigu Filip P o t r e b i c a, *Povijest vinogradarstva i podrumarstva u Požeškoj kotlini*, Kutjevo 1982.

¹⁸ Franjo B a u e r, *Prvo trogodište pučko-prosvjetnog rada srednjoškolske ekstenzije požeške*, Zbornik za pučku prosvjetu, godina II., ožujak 1924., sv. 3-4, str. 99-105. - Usporedi Nastavni vjesnik, knjiga XXX., str. 275.

¹⁹ Isto, str. 99-100.

²⁰ Isto, str. 99-105. F. Bauer donosi u svom izvješću za tri školske godine djelovanja ekstenze imena svih predavača i njihovo zvanje te naslov predavanja, vrijeme i mjesto u kojem je održano. Naveden je i broj slušača. Bauer napominje da su predavanja od 1. do 19. objavljena u Nastavnom vjesniku XXX., str. 275.

²¹ DAP, fond Gimnazija, svežanj 14. Zabilješke stručnih vijeća škole od 1921. do 1924. o prispjehu dokumenata koji govore o organizaciji i djelovanju ekstenze i financijskoj pomoći. Navedene dokumente u gradivu fonda Gimnazije nismo pronašli.

²² Mirko Seljan rođen u Vrbovcu 19. kolovoza 1889., umro 11. ožujka 1966., gimnaziju je završio u Požegi, studij zemljopisa i povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Sudjelovao je u ratnom vohoru Prvog svjetskog rata na istočnom bojištu. Kao apsolvent je počeo raditi na požeškoj Gimnaziji 1919., a studije završava 1922. i nastavlja raditi u Požegi sve do 1940. kada prelazi u Slavonski Brod. Kratko vrijeme 1945. bio je ravnatelj požeške Gimnazije, zatim brodske do 1948., kada postaje ravnatelj Tehničke škole u Zagrebu od 1. prosinca 1959. Posebno se istakao u prosvjetnom i kulturnom radu u Požegi i imao je velike zasluge u pripremanju 200. obljetnice gimnazije u Požegi 1927. godine, tj. od izgradnje prve zgrade gimnazije i podizanja gimnazije od četverorazredne na šestorazrednu školu.

²³ Julije Kempf rođen u Požegi 25. siječnja 1874., gdje je i umro 8. lipnja 1934., učitelj, publicist i povjesničar, kulturni društveni djelatnik. Osnovnu školu i šest razreda gimnazije završio u Požegi, a Učiteljsku školu u Zagrebu. Djeluje kao učitelj u Novom Vinodolskom, Požegi te kao županijski školski nadzornik u Požegi. Inicirao je i osnovao Muzej grada Požege, organizator je i aktivni djelatnik brojnih požeških društava. Najznačajnije mu je djelo: Požega, zemljopisne bilješke i okoline i prilozi za povijest slob. kr. grada Požege i Požeške županije, tiskano 1910. i pretiskano 1994. Objavio je brojne stručne članke u raznim časopisima i novinama te niz knjiga, posebice za mladež. Potpuniju biografiju i izvod iz bibliografije napisao F. Potrebica u pretisku izdanja Kempfove knjige "Požega", vidi pretpisak Ogranka Matice hrvatske u Požegi iz 1994., str. 783-789.

²⁴ Franjo B a u e r, *Prvo trogodište pučko-prosvjetnog rada (...) ekstenzije požeške*, str. 100-101.

²⁵ Isto, str. 99-100.

²⁶ Isto. Liječnik Mihovil Barac održao je tijekom 1921. godine četiri predavanja (Brestovac, Velika, Orljavac, Mihaljevci) s temama iz zdravstvenog prosvjeđivanja. Stjepan Kojdl održao je tri predavanja (Brestovac, Velika, Slobošćina) poučavajući o vinogradarstvu i voćarstvu. Profesori Mirko Seljan tri predavanja (Brestovac, Jakšić) iz povijesti i zemljopisa, Franjo Bauer tri predavanja (Mihaljevci, Oljasi, Jakšić) govoreći o narječjima. U Jakšiću i Orljavcu je predavao o gospodarskim strojevima govorio i komasaciji zemljišta Dušan Kraljević.

²⁷ Isto, str. 101-102. - Tijekom 1922. godine najviše su predavanja održali Stjepan Kojdl i Franjo Bauer po sedam, zatim Julije Kempf, pet, Kosta Popović, četiri, Ferdo Kovačević i Mirko Seljan po dva, Mihovil Barac, Milan Thaller, Hugo Pavlinović, Stjepan Figurić, Josip Vrbić po jedno.

²⁸ Isto, str. 102-103. - Svega sedam predavanja održano je u četiri sela (Oljasi - jedno, Ramanovci, Ruševo i Drškovci po dva). Sadržajna struktura predavanja nije se bitno mijenjala u odnosu na dvije ranije godine. Najveći broj predavanja održali su učitelj Julije Kempf i liječnik Milan Thaller po šest, a potom iz gospodarske problematike Stjepan Kojdl i Kosta Popović po četiri.

²⁹ Isto, str. 99-105. - U školskoj godini 1920/21. 19; u 1921/22. - 25 i 1922/23. - 36 predavanja. Ukupno je predavanjima prisustvovalo 5809 slušača što je u prosjeku 73 slušača po predavanju.

³⁰ Isto, str. 99-105. - To su Velika, Slobošтина, Orljavac, Gradište, Jakšić, Stražeman, Mihaljevci, Alilovci, Brestovac, Trenkovo, Pleternica, Oljasi, Ruševo, Ramanovci i Drškovci.

³¹ Isto. - U Požegi je bilo nazočno predavanjima ukupno 3050 ili 52,50 % svih slušača, dok je na svim predavanjima u selima Požeške kotline bilo 2759 ili 47,50 svih slušača. Najmanji broj slušača na jednom predavanju je 14 (Slobošтина), a najveći 300 (Požega). Predavanja su trajala u početku duže, do 90 minuta, a kasnije do jednog sata, a samo iznimno duže. Za prijevoz predavača davala je zaprežna kola Ratarnica (Niža gospodarska škola) u Požegi, okolni vlastelini i veleposjednici te seljaci iz Ramanovaca i Ruševa kada su sami tražili da im se održe predavanja. Ekstenza nije tražila da seljaci šalju kola po predavače. Nekada su predavači odlazili i željeznicom kada je to bilo moguće a u bliža gradu i pješice.

³² Isto, strana 105.

³³ "Požeške novine", br. 38. od 23. prosinca 1922. Navodi se u tekstu da je knjižnica brojila (oko 100 knjiga zabavnih i poučnih) - Mihovil P i n t a r navodi da je "Prva knjižnica poslana u narod 22. siječnja 1923." i to u Jakšić i da je imala oko 50 knjiga (Vidi "Sličice. str. 76. Razlika u broju možda je nastala zbog nejasne konstatacije u svezi broja knjiga ili možda svezaka. Stoga je Pintarov navod vjerodostojniji.

³⁴ Isto str. Mihovil P i n t a r, *Sličice (...)*, str. 76.-Prve dvije knjižnice imale su po 50 djela, treća 48, a četvrta 45. Prve tri su veće, oko 0,51x 0,24 x 0,54, a četvrta je manja 0,29x0,23x0,51. To su posebno izrađeni ormarići u kojima su smještene knjige s inventarom i popisom posuđenih knjiga.

³⁵ Mihovil P i n t a r, *Sličice (...)*, str. 76. - Usp. Filip P o t r e b i c a, *Tri stoljeća Požeške gimnazije(...)*. str. 211.- Filip P o t r e b i c a, *Povijest knjižnice Požeške kotline (...)*, str. 126.

³⁶ Isto - Najviše su čitane narodne pjesme, povijesne propovijesti i gospodarska djela. Knjižnice su bile naizmjenice u Jakšiću, Mihaljevcima, Stražemanu i Treštanovcima, ali i u drugim selima Požeške kotline.

³⁷ U vođenju knjižnica istakli su se učitelji iz Jakšića i Mihaljevaca Ivan Prattes i Dragutin Matić. Njihovom zaslugom oko tisuću čitača koristilo je ove knjižnice.

³⁸ Isto, str 76. - "Prva knjižnice poslana je u narod 22. I. 1923., druga 1.II. 1923.,, treća 21. IX. 1923. i četvrta 23.II. 1925." U "Požeškim novinama" navodi se da je prva knjižnica imala oko sto zabavnih i poučnih knjiga i da je započela svoju aktivnost u Jakšiću u 1922. godini te da je ovu knjižnicu vodio tamošnji učitelj Ivan Prattes koji je bio vrlo aktivan u srednjoškolskoj ekstenzi- Vjerojatnije je da je knjižnica u Jakšiću započela s radom 1922. godine.

³⁹ M. P i n t a r navodi pogrešno imena sela; Šeovci, Golobrdci i Doljanovca kao Seovaca, Golubovci, Doljanaca.

⁴⁰ "Požeške novine", br. 17 od 25. travnja 1925.

⁴¹ Na čelu Gradskog prosvjetno kulturnog odbora je gradonačelnik (predsjednik). Višegodišnji je predsjednik bio Julije Kempf, a tajnik učitelj Ladislav Beršek koji je organizirao i predavao na analfabetskim tečajevima a uz to je bio i knjižničar Gradske knjižnice.

⁴² "Požeške novine", br. 5 od 2. veljače 1924. - Usp. Požeški leksikon, Požega, 1977., str. 89-90. Nacrtno ovog programa koncipirao je Julije Kempf već u studenom 1923.

⁴³ "Požeške novine", br. 9 od 1. ožujka 1924.

⁴⁴ "Požeške novine", br. 45 i 46 od 7. i 14. studenoga 1925.

⁴⁵ Filip P o t r e b i c a, Povijest knjižnica Požeške kotline, Jastrebarsko 1995., str. 114. - Gradska knjižnica osnovana je na inicijativu Julija Kempfa potkraj 1924. pod okriljem Gradskog kulturno-historijskog muzeja uz muzejsku knjižnicu. Knjige za knjižnicu su prikupljane dobrovoljnim darovima građana a vodio ju je Ladislav Beršek, gradski učitelj. Godine 1934. u gradskoj knjižnici nalazilo se više od 2000 knjiga. Godine 1945. Gradska knjižnica predana je u vlasništvo novoosnovane Narodne knjižnice i čitaonice u Požegi, a dio knjiga je preuzeo i Gradski muzej. Stanoviti broj knjiga nestao je tijekom rata i neposredno poslije rata. Dio sakupljenog arhivskog gradiva i dana se čuva u Gradskom muzeju u Požegi. Samostalna arhivska ustanova osnovana je u Požegi 1959. kao ispostava Historijskog arhiva u Slavovskom Brodu, a od 18. travnja 1961. do 30. prosinca 1966. ova ustanova djeluje samostalno kao Historijski arhiv Požege. Potom od 1. siječnja 1967. ponovno je pripojen Arhivu u brodu. Požeški arhiv prema količini arhivskog gradiva, broju arhivskih fondova i zbirki spada među najveće sabirne arhivske centre u Hrvatskoj. - Usp. Tomislav R a d o n i ć, Izvješće o radu Povijesnog arhiva u Požegi (1990.-1995.), Zlatna dolina I, Požege 1995., str. 285-288.

⁴⁶ "Požeške novine", br. 44 od 30. listopada 1937.

⁴⁷ "Požeške novine", br. 17 od 24. travnja 1926.

⁴⁸ Marija Kuntarić supruga je Makse Kuntarića ravnatelja i profesora požeške Gimnazije. Isticala se kao dobra domaćica, podrumarka i majka (rodila je pet sinova), govorila je njemački i bila je ugledna u požeškoj sredini. Imala je završenu građansku školu što je za djevojke u njezino doba bila rijetkost. Godinama je bila predsjednica Gospoinskog društva te je dobila mnoga priznanja i zahvale za pomaganje siromašnim građanima. Usp. Marija Antoš, Makso Kuntarić, profesor i direktor požeške Gimnazije (1867.-1932.), Zlatna dolina, godina IV., str. 291, Požege 1998.

⁴⁹ "Požeške novine", br. 17 od 26. travnja 1924.

⁵⁰ "Požeške novine", br. 14 od 31. ožujka 1927; br. 5 od 31. siječnja 1931; br. 17 od 9. travnja 1932; br. 18 od 6. svibnja 1933. Usp. M. B a d a n j a k, *Život i djelo sestara Ljubice i Marije Metzger*, Zlatna dolina, godina III., str. 159.- 274, Požege 1996.

⁵¹ Isto, br. 44 od 29. listopada 1927

⁵² Isto, br. 11. od 12. ožujka 1927. Predavanja su održali u Oljasima, Ozdakovcu, Smoljancima i Tornju. Tema je bila "Naši putovi, naša sramota".

⁵³ Predavači su bili kao i ranijih godina Masko Kuntarić, Gabrijel Valečić, Slavko Balog, Eugen Svećenski, Milan Thaller i drugi.

⁵⁴ "Požeške novine", br. 9 od 3. ožujka 1928

⁵⁵ Predavanja su u 1928. godini održali Masko Kuntarić, Slavko Balog, Eugen Svećenski, Tomo Jakić, Vilim Pollak, Stjepan Kojdl, Đuro Kuntarić. Godine 1929. predavanja su održali Slavko Balog, Vilim Pollak, Eugen Svećenski, Masko Kuntarić, Stjepan Kojdl, Tomo Jakić. Godine 1930. predavanja su održali: Balog, Pollak, Thaller, Kojdl, Beršek, Masko Kuntarić, Kempf, prof. Ivan Burić, A. Hribar, a 1931. Pollak, M. Kuntarić, Kempf, Antun Petković, Đ. Kuntarić, inž. Danilo Jovanović, Svećenski.

⁵⁶ "Požeške novine", br. 23 od 9. lipnja 1930.

⁵⁷ "Požeške novine", br. 31, od 10. kolovoza 1929. Najamnina je iznosila 1200 dinara.

⁵⁸ "Požeške novine", br. 35 i 36. od 30. kolovoza i 6. rujna 1930. Julija Kempfa je za direktora Muzeja predložio Franjo Bauer, profesor u ravnatelj požeške Gimnazije. Ova dvojica bliskih vodećih ljudi požeške ekstenze blisko su surađivali u proteklih deset godina rada. Ta će se suradnja nastaviti i u narednim godinama sve do Kempfove smrti 1934. godine.

⁵⁹ J. Kempf je predložio da se predavači osvrnu na ove teme: 1. O stvaranju Kraljevine Jugoslavije, 2. O kraljevskom domu, 3. Kralj Petar Veliki - Oslobodilac, 4. Narodno ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, 5. Naše narodno pitanje u neoslobodenoj Istri. Svakako ovim temama nije mogao Kempf izazvati oduševljenje u građanstvu ni lako naći predavače, ali je zadovoljio nosioce političke vlasti i ekstenzu uvodi politička razmatranja. No drugi dio tema koje je predložio Kempf

na tragu su ranijeg djelovanja ekstenze, a to su: 1. Požega i okolica glede prometa stranaca, 2. Požega i okolica u pogledu željeznice i autobusne mreže, 3. Obnova bivše planinarske podružnice "Papuk", 4. Industrijska poduzeća grada Požege u prošlosti i sadašnjosti, 5. Obrt i trgovačke prilike grada Požege u prošlosti, 6. Moderne težnje i nastojanja razvitka obrta, 7. Poljoprivredne prilike u Požegi i okolici, 8. Prvi uspjeh omladinske poliklinike, 9. Predavanja iz zdravstva, 10. Čehoslovačka i Jugoslavija - čvrstoća narodnih i kulturnih veza, 11. Predavanja iz upravnog područja i sudstva, 12. Predavanja iz područja narodne prosvjete, 13. Potreba koncentracije kulturnih društava u Požegi, 14. Predavanja iz povijesti književnosti s obzirom na Požegu, 15. Vinogradarstvo i voćarstvo.

⁶⁰Drugi dio tema koje je predložio Kempf su na tragu ranijeg djelovanja ekstenze, to su: 1. Požega i okolica glede prometa stranaca, 2. Požega i okolica u pogledu željeznice i autobuse mreže, 3. Obnova bivše planinarske podružnice "Papuk", 4. Industrijska poduzeća grada Požege u prošlosti i sadašnjosti, 5. Obrt i trgovačke prilike grada Požege u prošlosti, 6. Moderne težnje i nastojanja razvitka obrta, 7. Poljoprivredne prilike u Požegi i okolici, 8. Prvi uspjeh omladinske poliklinike, 9. Predavanja iz zdravstva, 10. Čehoslovačka i Jugoslavija - čvrstoća narodnih i kulturnih veza, 11. Predavanja iz upravnog područja i sudstva, 12. Predavanja iz područja narodne prosvjete, 13. Potreba koncentracije kulturnih društava u Požegi, 14. Predavanja iz povijesti književnosti s obzirom na Požegu, 15. Vinogradarstvo i voćarstvo.

⁶¹"Požeške novine", godina 1930., br. 46 od 15. studenoga 1930.

⁶²"Požeške novine", godina 1930. i 1931.

⁶³Zasluzan za organizaciju tečaja je učitelj i upravitelj škole u Buku Ferdo Hadweger. Održano je 26 sati i u prosjeku je tečaj polazilo oko 40 osoba.

⁶⁴U organizaciji tečaja istakao se općinski bilježnik Josip Šarabok i učitelj Slavoljub Wilhelm. Održano je 16 sati u prosjeku predavanja a prisustvovalo je u prosjeku oko 50 slušača. Od navedenih predavača su izostali Franić i Knežević.

⁶⁵U Sulkovcima su predavali Štambuk, Kojdl, Knežević, Franić i Trstenjak. Organizator je učitelj Franjo Kolarić, posjet u prosjeku 50 slušača, a održano je 28 sati.

⁶⁶Aleksandrovac je selo naseljeno Srbima iz Kordune I Like, stoga je bilo naročito potrebno prosvjeđivanje jer su naseljeni doselili iz sasvim druge sredine gdje se tlo drugačije obrađuje. Tečaj je trajao od 22. veljače do 13. ožujka a predavači su bili Štambuk, Ružička, Ljerka Filipović, Franjo Šimončić, Knežević, Franić, Trstenjak.

⁶⁷"Požeške novine", br. 15 od 21. travnja 1931. Zasluge za održavanje ovih tečajeva imao je Dragan Tomić, savjetnik poljoprivrednog odjeljenja Kr. Banske uprave u Zagrebu te Franjo Trstenjak, poljoprivredni referent požeškog kraja.

⁶⁸"Požeške novine", br. 19. od 7. svibnja 1932.

⁶⁹Članovi Odbora su Julije Kempf, Masko Kuntarić, Milan Jordanić, Franjo Bauer, Đuro Kuntarić i predsjednik i gradonačelnik Milan Čudić

⁷⁰"Požeške novine", br. 19. od 7. svibnja 1932. Nismo uspjeli utvrditi da li je knjižica tiskana.

⁷¹"Požeške novine", br. 48 od 31. listopada 1932. Milan Čudić je bio gradonačelnik od 15. ožujka 1930. do 11. siječnja 1932. kada je za gradonačelnika izabran Milutin Jordanić

⁷²"Požeške novine", br. 9 od 27. veljače 1937. Od 6. veljače 1933. do 23. veljače 1937. održano je samo 18 predavanja. O njima nemamo sačuvanih podataka. Ovo je najtamnije razdoblje požeške ekstenze od početka njezinog djelovanja.

⁷³"Požeške novine", broj 22 od 9 prosinca 1939. i broj 6. od 24. travnja 1940.

⁷⁴Postojale su ove jedinice: 1. Centar za opće obrazovanje u koji je uključena škola obrazovanje radnik; 2. Centar za stručno i društveno obrazovanje koji je formiran od bivšeg Radničkog sveučilišta; 3. Centar za ideološko-političko i društveno-ekonomsko obrazovanje s večernjom političkom školom; 4. Centar za rad s omladinom; Opća muzička školai i 6. Servis za film i tehnička pomagala.

⁷⁵Nikola C v j e t k o v i ć, Narodno sveučilište (...), str. 182. Usp. Antun P e t k o v i ć i Nikola Cvjetković, Kinematografi i narodno sveučilište (...) str. 461.-642.

⁷⁶ Filip P o t r e b i c a, Povijest knjižnica (...), str. 190.

⁷⁷ Filip P o t r e b i c a, Povijest knjižnice (:::), str. 47.-57. Narodna knjižnica i čitaonica u Požegi do toga trenutka djelovala je punih 135 godina (osnovana je 1845.9 g.). Muzej Požeške kotline (sada Gradski muzej) punih 56 godina (osnovan 5.XII. 1924. g.) i Narodna knjižnica i čitaonica u Pleternici 73. godine (osnovana 1907. g.).

⁷⁸ Isto, str. 57-74.